

Handwritten notes in the top right corner:
A nagy munka
így folytatás nélkül
A komlóból

PALESZTINA A VILÁGTÖRTÉNET TÜKRÉBEN

IRTA

KOMLÓS OTTÓ

KÜLÖNLENYOMAT AZ IMIT 1948. ÉVKÖNYVÉBŐL

BUDAPEST

1948



A 6597

Felelős kiadó: Komlós Ottó.

Kertész József könyvnyomdája, Karcag.

PALESZTINA A VILÁGTÖRTÉNET TÜKRÉBEN.

Palesztina a Földközi-tenger keleti partvidékén fekszik és így centrális jellegű földrajzi helyzeténél fogva eseményein lemérhetők mindazok a hatások és változások, amelyek évezredekken át a világtörténelmet rezgésbe hozták. Ennek az országnak sorsa hű tükrö a történelmi fejlődés minden fordulópontjának és változásának.

Területe három világrész, Európa, Ázsia, Afrika összekapcsolódásának hídjá, itt találkozott Kelet és Nyugat kultúrája és itt haladt át az emberiség legrégebbi útvonalai. Így érthető, hogy meghódításáért állandó versengés folyt.

Kb. 5.000 évvel ezelőtt a Közelkeleten két kultúr-állam virágzott, északkeleten Babilónia, délnyugaton pedig Egyiptom. A két állam között kezdettől fogva hatalmi versengés alakult ki, mindkettő uralomra törekedett és így a közöttük elterülő keskeny tengerparti föld-sáv felvonulási területévé vált hol az egyik, hol a másik hatalomnak. Abban az időben, mikor Babilónia győzött, Palesztina babiloni érdekszféra lett, amikor viszont Egyiptom lett az úr, akkor egyiptomi hatás észlelhető. Csak amikor mindkét állam hatalma lehanyatlott, akkor nézhetett Palesztina önálló fejlődés elé.

Az időszámításunk előtti harmadik évezredben Palesztina Babilónia befolyása alá került. Lugalzaggisi a babilóniaiak uralkodója (2872—2848) hódításait a Földközi-tengerig terjeszti ki, I. Szargon Akkád királya (2850 körül) már Ciprus szigetét is elfoglalja. Ebben az időben erős kulturális hatás érződik s ez különösen a babiloni nyelvben és írásban jut kifejezésre. Ekkor veszik át a 'súly- és mértékegységet és ekkor terjednek el babiloni mondák és legendák, amelyek ellen való küzdelmet Szentírásunk több helye őrzi. Kiváltképp azonban Hammurabi törvénykódexe, az ősi-sémi

népek közös jogszokásainak megőrzője, gyakorolhatott nagy hatást a Palesztina területén levő államok joggyakorlatára.

Amikor a XVIII. század derekán, 1753-ban, a kassziták előzönlötték Babilóniát, ez már nem tudta hódításait tartani. Így Palesztina fokozatosan egyiptomi befolyás alá kerül és III. Thutmosis idejében (1501—1447) Egyiptom teljesen urrá lesz ezen a területen. Később azonban megváltozik a helyzet. III. Amenophis és utóda, IV. Amenophis, vagy más néven Echnaton fáraó idejéből, aki egy tisztultabb egyistenhívő vallást, az Aton nap isten hitét akarta a politeizmus helyébe állítani, fennmaradtak az u. n. tell el amarnai levelek és ezeknek tanúsága szerint Palesztina akkori fejedelmei azzal a kéréssel fordultak Egyiptomhoz, melynek fennhatósága alá tartoztak, hogy segítse meg őket bizonyos semita törzsekkel, a habirukkal (héberekkel) szemben. IV. Amenophis fáraó azonban, egyistenhívő vallási reformjában elmerülve, nem nyújtott segítséget a beözönlőkkel szemben és ezáltal lehetővé vált, hogy Palesztina a zsidó nép hazája legyen.

Ez a palesztinai zsidók történetére vonatkozó fontos kútfő i. e. 1400 körüli időből való és a kutatók egyrészének véleménye szerint a honfoglalásra utal.

II.

A honfoglalás nem fejeződik be Józsua idejében, honfoglaló harcok még egyre folynak a bírák korában, folytatódnak Saul királysága alatt (1030—1010) egészen Dávid idejéig (1010—971). Ő az, aki befejezi a honfoglalás művét, nemzeti államot alapít és megteremti az állam és a kultusz középpontját az általa meghódított Jeruzsálemben.

Az állam belső megszervezése és a Szentély felépítése Salamon nevéhez fűződik (971—933). Halálával azonban kétrészre szakad a birodalom és az ennek nyomán kitört és évtizedekig tartó testvérháború meggyengítette a nemzeti erőket, az egykori virágzás megszűnt, úgyhogy a nemzet léte is kétségessé vált.

Az erkölcsi és vallási hanyatlás hatalmas méreteket ölt. Belül testvérharc és a pogány kultuszhoz való asszimiláció pusztít, kívül pedig északról Asszírának, Babilónia ősi vetélytársának nagyhatalmi törekvése fenyeget. Izrael pártokra oszlik: meghódoljanak-e a hódító előtt, vagy a szomszédos népekre, főleg Egyiptomra támaszkodva, ellenállást szervezzenek-e Asszíriával szemben. 735-ben Izrael Arámmal szövetkezik az északról jövő hódító ellen és együttesen támadják meg az Asszírának behódoló Judát. A belső egység hiányát mutató, széthulló, politikai ármánykodásokban, királygyilkosságokban önmagát gyengítő Izrael nem tud ellenállni és 722-ben II. Szargon asszír uralkodó a tíz törzset fogságba hurcolja és ezeknek ott nyomuk vész. A helyükbe telepített alattvalói, a samaritánusok, később sok zavart okoznak a zsidóságnak (Ezra IV.).

Juda országa még 136 évvel túlélte a tíz törzs pusztulását. Itt kedvezőbb volt a helyzet. Egyetlen dinasztia uralkodott, Dávid háza s a nép szilárdan állott Jeruzsálem körül. Közösségi érzését pedig az évenként háromszori zarándoklás fokozta. Vallási tekintetben Chizkijáhu király idejétől érezzük újjáéledést. Az északi ellenségtől is távolabb feküdt és így nem kellett állandóan harcok pergőtüzében állnia. Azonban Juda sorsa sem lehetett kétséges; csak hogy Asszírnia hatalma időközben megrendült s már nem volt elég ereje ahhoz, hogy Judát is bekebelezze.

Amikor 606-ban Asszírnia világhatalma megdőlt, a romjain támadt új nagyhatalmat, Babilóniát, ugyanazok az imperialisztikus törekvések töltik el, mint legyőzött vetélytársát. A kis Juda ismét mérkőző felek színterévé válik. A nyolcadik évszázad politikai eseményei ismétlődnek meg. Amint akkor Izrael Egyiptomra támaszkodva akarta szabadságát Asszíriától kiharcolni, úgy most Juda is Egyiptomra, a „törött nádszálla” próbált támaszkodni. Hiábavaló Jeremiás feddése, az elvakult vezetők azt hiszik, hogy az ország függetlenségét az Egyiptommal való szövetség biztosítja. Babilónia ellen való lázadások megpecsételik az ország sorsát. Nebukadne-

cár 597-ben a templomot kifosztja, az előkelőket Jojachin királlyal és Ezékiel prófétával együtt Babilóniába száműzi, majd 586-ban a templomot elpusztítja és a népzömét a babiloni galutba hurcolja.

III.

A történelmi események a birodalom kettészakadásától egészen pusztulásáig végzetszerűen következtek egymás után. A nemzeti katasztrófa nem lehetett kétséges, hiszen két hatalmas, egymással versengő ellenséges világbirodalom közé ékelve, Juda nem volt képes semlegességét megtartani, e mérkőző felek pedig csak Juda leigázásán át tudták a maguk világhatalmát biztosítani.

A kettészakadástól az államélet pusztulásáig terjedő időszak belső állapotai és külső politikai viszonyai robbantották ki azt a példátlan erejű szellemi forradalmat, amelyet prófétizmusnak nevezünk. A próféta a zsidó nép őrévé lesz, hogy ne merüljön el a szomszédos pogány népek bálványimádásában, tanításaik pedig örök időkre megjelölik a zsidóság erkölcsi, vallási, népi és nemzetfeletti feladatait.

A történelemben általában azt tapasztaljuk, hogy a hódítók nem élik túl sokkal a leigázott népeket. Juda sorsában még abban az évszázadban két nagy ellensége, Egyiptom és Babilónia is osztozik.

A babiloni birodalom összeomlása éppoly gyorsan ment végbe, mint felemelkedése. Keletről veszedelmesen fenyeget a perzsák egyre erősödő hatalma, különösen akkor, amikor a rokonszenves Kyros (558—529) veszi át a vezetést. Irán, Kisázsia, Lydia meghódítása után sikerült az utolsó babiloni uralkodót, Nabonedet is legyőznie és ezzel a hódításával lezárul a több mint kétévezredes babiloni-asszír kultúrkör, hogy helyet adjon a perzsáknak, akiknek sikerül az akkori időkhöz mérten példás szervezésben egyidőre az ókori Keletet politikailag egyesíteniök.

536-ban Kyros hazaengedi a zsidókat. A szám-

űzöttek nagyrésze, a szentírási forrás szerint mintegy 12.000-en, bár jó sorsuk volt, az ősi föld iránt való szeretetüktől áthatva, zsoltáros énekkel az ajkukon indulnak hazafelé.

Palesztinában akkor a történelem kivételes csodája ment végbe: egy nép éledt újjá halálából és megkezdődött a második zsidó honalapítás. Az újjáalakuló zsidó közösségnek olyan szellemre volt szüksége, mely erejét a zsidóság multjából meríti s a népet egységben fogja össze. E feladat elvégzésére jött haza az V. században Ezra (458) és Nechemja (444), hogy Mózes Tórájában, a vallásos gondolatban találják meg az életformáló erőt. Ezen a nyomon indul el egy hatalmas szellemi áramlat és a hagyomány boncolgatásában kialakul egy irány, mely később a rabbinizmusban éri el tetőfokát. Ugyanabban az időben, amikor Perikles Athénjében a klasszikus kultúra óriási fellendülést mutat s nyomában megvetik alapját az európai tudománynak, Palesztinában is évezredekre kiható szellemi átalakulással találkozunk.

IV.

A történelmi színtér közben nyugatra tolódik el. Előázsia szerepét a szomszédos Görög-félsziget veszi át és Athén lesz az antik világ szellemi vezetője. A Nyugat történetében beállott új fordulat, a keleti szellem lealkonyulása és a hellén szellem kibontakozása, Palesztinára és a zsidó népre is új korszakot hoz. Nagy Sándor keleti diadalútja megpecsételte az ókori Kelet végleges vereségét és nyomában a görög szellem az egész akkor ismert világban elterjedt. Sokhelyütt évszázados gyökeret vert, úgy-hogy Kis-Ázsia csaknem a keresztes hadjáratokig, Mezopotámia, Szíria, Egyiptom pedig az arabok előretöréséig úgyszólván görög területnek volt tekinthető. Palesztinában ez a szellemtörténeti változás Nagy Sándornak Jeruzsálembe való bevonulásával és az ország elfoglalásával kezdődött (332).

Nagy Sándor halála után Palesztina harci színtere

lesz azoknak az államoknak, amelyek északon és délen az egykori hatalmas birodalom romjain épültek. Először Egyiptom fennhatósága alá került (281—198), ahol a Ptolemaiosok szelíd uralma széleskörű önállóságot biztosít a zsidóságnak. III. Antiochus szír uralkodó legyőzi az egyiptomiakat (199), elfoglalja Palesztinát és a hellén asszimiláció szabad teret nyer az országban. A szír uralom a zsidóság szellemének elpusztításával fenyeget. Ellenük és a hellén asszimiláció csökevényeitől megittasult zsidó követők ellen vették fel a küzdelmet a makkabeusok és lángoló harcuk (167—140) kivívja a teljes politikai és vallásszabadságot s a 450 éves idegen uralom után Palesztina földje ismét önálló és szabad lesz.

Amikor i. e. 140-ben a makkabeusi hősök az utolsó szír helyőrséget is kiűzték Akra várából, még nem volt sejthető, hogy nyolc évtizeddel később a makkabeusi testvérek torzsalkodása gyorsítja meg a szabadság elvesztését és az ország pusztulását.

A hatalmi súlypont Görögországból Nyugat felé kerül át. Nagy Sándor világhatalmi törekvéseit Róma folytatja tovább, Palesztina római fennhatóság alá kerül (63. i. e.). A zsidó nép nem tudván elviselni a prokuratorok kapzsiságát és kegyetlenkedését, végső elkeseredettségében fellázadt és szabadságharcra tömörül. Megindul egy négy évig tartó küzdelem, melyhez hasonlót az erőviszonyok egyenlőtlensége tekintetében alig ismer a történelem.

A zsidóság utolsó emberéig akarja védeni országát, de négyesztendő elkeseredett küzdelem után a világhódító Róma csak kiéheztetéssel tudja térdrekényszeríteni a kis Judát. Így pusztult el i. u. 70-ben másodszor is a zsidó állam s a zsidóságnak megmaradt és Róma megtorló kardjától megmenekült része elindul a diaszpóra könnyel és vérrel öntözött útjára.

V.

A Palesztinában maradt csekélyszámú zsidóság a

jábnei tanház körül csoportosul és az innen kiáradó szellem évszázadokra irányt és célt ad a hazáját vesztett zsidóságnak. Ez az iskola a zsidóság fellegvára lett s nemcsak szellemi és vallási tekintetben, hanem a népi jelleg megőrzése szempontjából is jelentős. Kétségtelenül ide futnak össze annak a szabadságharcnak szálai, mely két emberöltővel a zsidó állam pusztulása után kitört Róma önkénye ellen.

Palesztinából és a galutból a felkelők ezrei siettek a messiási szabadítóként tisztelt Bar Kochba zászlaja alá. Tudósok és egyszerű polgárok, mindazok, akik nem tudtak belenyugodni hazájuk és szabadságuk elvesztésébe. A szabadsághősöknek sikerült Jeruzsálemet visszafoglalni és már „Löchérut Jörusalájim“ (Jeruzsálem felszabadítására) felírással pénzt is verettek. A három évig tartó kemény küzdelem azonban, bár Rómának súlyos emberveszteséget okozott, végül is a felkelők vereségével végződött. Hadrianus bosszúja kegyetlen volt. Tömeges kiirtással, továbbá a zsidóság alapját jelentő vallásgyakorlatnak eltiltásával válaszol. A pogány várossá alakított Jeruzsálemben zsidó nem lakhat és a felszántott, sóval behintett Szentély helyén Jupiter szobra emelkedik.

A galut zsidóságát — egyrésze még jóval az állam megszűnte előtt került el Palesztinából — szoros és elszakíthatatlan lelki szálak kapcsolják Erechez s életük állandó vágyakozás az elveszített haza felé: Ennek gondolatát tartja ébren bennük mindennapi imádságuk számtalan ereci vonatkozása, a zsidó élet gyakorlata, az ünnepek, ennek értelmében tanítják az írásmagyarázók, hogy inkább lakják az ember pusztaságban, de Erecnek földjén, mint palotában, de a galutban, és hirdetik, hogy akit a Szentföldön temettek el, olyan, mintha Isten oltára mellett nyugodnék. A zsidóság elkerült az ősi földről, de magával vitte a Szentföld iránt való olthatatlan szeretetet és azt két évezreden át, ha különböző formában is, de megőrizte lelkében. A népi érzés a vallási formába menekült és a hagyományos élet a Ciónra való emlékezés állandó

forrásává vált. A rabbinizmus törvényvallása kiépít magának egy külön szellemi világot, melyben béklyókba zárttság nélkül a szellem szabadsága, fejlődő és haladó iránya érvényesül. Ebben az önmaga teremtette zárt világban élte a zsidóság a maga nacionális életét. Az elnyomás nacionális-partikuláris szellemi zárttságot eredményez, míg politikailag biztonságos korszakban internacionális eszmék érnek. Így maradt meg a zsidó szellemi életben távol a Szentföldtől az üldözöttség évszázadaiban is a népi gondolat és így vált a vallásos irodalom és a vallásosság évszázadokon át a nacionalizmus ébrentartójává.

VI.

Hiába győzött Róma, a pogányság ereje, az antik világ már megtört és a zsidóságból eredő új messianisztikus-misztikus mozgalom, mely később vallássá lett és külön vált, kivívta a győzelmet az antik világ felett. A kereszténység a IV. század óta államvallássá lett és az egykori üldözöttekből üldözők váltak. Halvány reménnyel Julianus Apostata uralma kecsegtet (361—363), aki megígéri a Szentély felépítését, de a perzsákkal vívott küzdelmében életét veszti, utódait pedig kíméletlen vallási türelmetlenség jellemzi.

A IV. század végén a római birodalomnak két-részre hullásával (395) Palesztina a keletrómai, bizánci császárság uralma alá kerül, ahol az egyház befolyása alatt a zsidókat minden joguktól megfosztják. A politikai helyzet romlásával a szellemi élet is lealkonyodott Palesztina területén. A jeruzsálemi Talmudnak kb. 300 évvel a Szentély pusztulása után való lezárása nem csupán irodalmi, hanem történelmi esemény is. Tibériás, Lud, Caesarea tanházainak bezárása, továbbá a patriarcha (nászi) méltóságának II. Theodosius császár által való megszüntetése (429) Erec vallási és szellemi irányításának elvesztését is jelentette és ezzel az önállóságnak halvány fénye is kilobbant. A zsidó szellemi

élet békés politikai viszonyok között Babilóniában indul hatalmas fejlődésnek és virágzásnak.

A perzsa-bizánci háború (614—628) még egy kis reménysugarat jelentett; a zsidók a felszabadítókként üdvözölt perzsákhoz csatlakoznak, de a 14 évig tartó háború végülis a bizánciak győzelmével végződik és a zsidók üldöztetése még jobban fokozódik.

Uj hatalom van kialakulóban, a pápaság, és ez a nyugat-római birodalomtól elhódítja a vezetést. A VII. században azonban az egyháznak komoly vetélytársa akad az iszlámban. Az egész Közelkelet, a Földközi-tenger déli partvidéke az arabság uralma alá jut s évszázadokkal később Európa szívében is a félhold kerül uralomra.

VII.

A kereszténységnek az iszlámmal vívott harcában Palesztina, mindkét mérkőző világvallás bölcsője, ismét középponti jelentőségű lett 638-ban az arabok megdöntik a keresztényeknek Palesztina felett való 300 éves uralmát és a már-már végveszélybe kerülő zsidóság megmenekül. Ugyanazon a helyen, ahol azelőtt a Szentély állott, majd később Jupiter szobra, most Omár mecsetje emelkedett.

A mohamedán megszállás után ismét megindul a zarándoklás Jeruzsálembe. Sokan telepednek le a galutbeliek közül Erecben, hisz 135 óta, a Bar Kochba féle szabadságharc leveretése után, Palesztina kapui bezárultak a bevándorlók előtt. A békés légkörben ismét szellemi munkásság indul el, virágzik a zsinagógaköltészet, itt él két kiváló művelője, Jannaj és Kálir, továbbá Tibériásban a tudósok hat nemzedéke dolgozik a bibliai szöveg végleges megállapításán (maszoréták), pontozással és hangjeggyel látják el a szent szöveget. A források beszámolnak arról, hogy a galut zsidósága a harcokban és a fosztogatásokban elszegényedett ereci zsidóságot bőkezű támogatásban részesíti.

A második évezred kezdetén a pápaság elég

erősnek érzi magát, hogy szent háborút hirdessen az iszlám ellen s Jeruzsálemet és a szent sírt visszahódítsa. Így került Palesztina ismét világtörténelmileg is döntő harcok középpontjába. 1099-ben a keresztes hadak Jeruzsálembe törnek s a zsidó lakosságból azokat, akik nem tudnak elmenekülni, lemészárolják, vagy rabszolgáknak adják el. Frank mintára megalapítják a feudális jellegű jeruzsálemi királyságot. A diaszporának Erec felé való vágyakozása olyan erős volt, hogy még ebben az évszázadban is, amikor Jeruzsálemet a keresztes hadak tartották megszállva, sokan kivándoroltak. Juda Halévi a XII. század derekán otthagyja Spanyolország békés nyugalmát, díszet és rangot s a sóvárgó, elégikus dalaiban annyiszor megénekelte Szentföldre vándorol. — A középkori híres utazó, Tudelai Benjamin, aki 1170 körül ment Jeruzsálembe, beszámol, hogy ott az üldözések enyhülésével kétszáz zsidó lélekből álló közösséget talált, egész Palesztina területén pedig 1050 családot. — Egy másik utazó, a regensburgi R. Petachja, több évvel utóbb viszont arról emlékezik meg, hogy Jeruzsálemben mindössze egy zsidót talált, akinek magas adó fejében megengedték az ottmaradást.

A keresztesek alapította jeruzsálemi királyság az őt körülvevő iszlám gyűrűben nem tudott fennmaradni. 1187-ben az egyiptomi Szaladin szultán visszahódítja az iszlámnak Palesztinát és ezzel megdől az egyháznak közel évszázados uralma. Az uralomváltozás nyomán a zsidóság sorsa lényegesen javul; mindjárt fokozódik a bevándorlás, amelyet az európai üldözések is előmozdítanak. Alchárizi, a híres spanyol zsidó költő, 1126-ban jár Jeruzálemben, és beszámol arról, hogy Szaladin szultán Erecbe való visszatérésre szólítja fel a diaszpóra zsidóságát. A még nem teljesen biztonságos helyzet ellenére is a zsidók tömegesen indulnak útnak Egyiptomból, Perzsiából, Szíriából, Európából, közöttük 300 franciaországi és angliai rabbi, hogy Erecben telepedjenek le.

Amikor a tatárok és mongolok Európát előzönlük, ez súlyosan érinti Palesztinát is, de mitsem változtat

azon, hogy a visszavándorlás folytatódjék. Móse ben Náchmán (Rámbán) a nagy bibliakommentátor, Erecből buzdítja a zsidóságot visszatérésre. Tanházakat, iskolákat alapít és az üldözések következtében meglépázott szellemi életet újból fellendíti.

Palesztinának a XVI. század elején, 1517-ben a törökök által való elfoglalása nem hozott lényegesebb változást az ereci zsidóság életében, de ebben az időben a Szentföldre is kiható más sorsdöntő esemény történt.

VIII.

Az újkor hajnalán vagyunk. Amerika felfedezésével a Földközi-tenger elvesztette gazdaságilag és politikailag szinte egyedülálló jelentőségét és az élet súlypontja az óceánra került át. Az Európából Indiába vezető tengeri út felfedezése feleslegessé tette a hosszú és veszélyes szárazföldi utazást s megszüntette Elő-ázsianak, Palesztinának is, az előző korokban betöltött nagy szerepét. Az egyház is elvesztette egykori súlyát s így a Szentföld három évszázadig távolmaradhatott a világpolitikától. Ebben az időben Palesztina az akkor virágkorát élő Törökország zsidóságával tart fenn szoros kapcsolatot. Egészen a XVIII. századig Törökország volt a Szentföld pénzforrása, mind a bevándorlások elősegítése, mind pedig a tanházak fenntartása tekintetében.

Don József Nászi, Naxos hercege, a zsidó állam eszméjét reális tervekkel akarta a megvalósuláshoz közelebbvinni. A török kormány engedélyével felépíti Tibériás városát és képzeletében egész Galileának zsidó tartománnyá válását látta. A bevándorlók életfeltételeiről is gondoskodni kívánt (selyemhernyó tenyésztés). Terve azonban a Szelim szultán halálával megváltozott politikai légkörben nem volt megvalósítható.

A XVI—XVIII. évszázadoknak misztikus áramlatai szintén Erec felé vezettek. A kabbalisták, kiknek Száfed lett szent helyük, a közeli megváltást hirdették és úgy érezték, hogy reményeik az ereci étellel valósu-

nak meg. — A történelmi megpróbáltatások idején voltak, akik visszaéltek a zsidó nép messiási reményeinek hitével. A sok közül a legnevesebbek Reubéni, Molchó, Sabbatai Cövi. Igéretük: a galut megszűnése és zsidó állam megalakulása, nem valósult meg, de mozgalmuk reáirányította a figyelmet Palesztinára és tanúja lett a zsidóság ereci törekvéseinek.

A keleti zsidóság Erecbe vándorlása különösen a Chmjelniczki-féle kozáklázadás után következik be. A hivatalosan megrendezett vérfürdő megmenekültjeiből sokan veszik a Szentföld felé útjukat. — A XVIII. század 50-es éveiben lengyel- és oroszországi chászidok Tibériásban és Száfedben találnak otthont, virágzó közösségeket létesítenek s megvetik a chaszidizmus alapját Erecben is. Megható a rajongó chászidoknak egész egyéniségüket átható nagy szeretete a Szentföld iránt; hitük szerint innen közvetlenül szállnak az imák az égbe s ez a föld a túlvilági élet üdvében részesít.

A messiási rajongó hitnek tragikus megnyilvánulása volt a kabbalista R. Júda Hechászidnak több száz hívével való ereci utazása (1699). Sokan már az úton meghaltak, legtöbbjük az egy évig tartó utazás nélkülözéseiben fizikailag teljesen leromolva érkezett Jeruzsálembe és ott pusztult el éhség, betegség következtében. R. Júda Hechászid halála közeledtét érezve, mindjárt megérkezése után házat és telket vásárolt Jeruzsálemben, mely Churbát R. Júda Hechászid néven mai napig ismeretes.

Keletnek nagy nyugalmát Napoleon zavarta meg. Egyiptomi hadjáratával az angol világhatalmat akarta megingatni az India felé vezető út elzárásával. 1789 április 17-én felhívást intéz Ázsia és Afrika zsidóságához, jöjjenek zászlaja alá, felépíti Jeruzsálemet és visszaállítja Júda királyságát. A zsidók a szultán iránt való hálából visszautasítják az ajánlatot, résztvesznek Palesztina erődítményeinek elkészítésében és a zsidó Chájim Muallim Farchi miniszter vezetése mellett jelentékeny zsidó csapat harcol a törökök oldalán, Bár az

utóbbiak franciabarátsággal vádolták a zsidókat, ők mégis végig kitartanak a törökök mellett. A Szentföld továbbra is török kézen marad, de Napoleon felhívása mindenesetre arról tanúskodik, milyen varázsszó lehetett előttük a Szentföld felépítésének ígérete.

A megélhetés és az életkörülmények azonban igen súlyosak voltak. Kelet és Középeurópa zsidósága ezért intézményesen szervezte meg a támogatást. E támogatásban a XVIII. századtól kezdve résztvesz Európa egész zsidósága. Az Erecnek juttatott segítő támogatás, a chaluka gyökerei a tannaitikus korig nyulnak vissza. Ez a szervezet fennállott a legutóbbi időkig és hathatósan támogatta az anyagi és szellemi életet. Mindez azonban csak igen kis mértékben tudta enyhíteni a zsidóság nagy nyomorát, melyet a felülről irányított fosztogatások és elemi csapások még csak fokoztak. Chateaubriand, a francia romantikus költő, aki a XIX. század elején járt Erecben, azt írja: „Ennek az országnak becsületes lakói olyanok, mintha idegenek lennének saját országukban. Az üldözések ellenére még mindig remélik a megváltó eljövetelét és közben szótlanul csüggesztik le fejüket, anélkül, hogy sorsuk miatt panaszkodnának.”

1832-ben Szíria Palesztinával együtt Egyiptom uralma alá kerül. Az ott kitörő zavarok sok zsidó életet oltanak ki, a vad hordák elpusztítják Száfed egyetlen héber nyomdáját és megsemmisítik a héber könyveket. Még ennél is nagyobb veszteséget okozott 1837 telén a földrengés, mely Száfedet teljesen elpusztította. Kb. 2.000 zsidó vesztette életét. Az életbenmaradottak ott hagyják a misztérium városának rommá lett falait és Jeruzsálemben telepednek le. Helyzetük javításán fáradhatatlan segítőkészséggel dolgozik Montefiore Mózes, a nemes emberbarát, aki hét ízben járt Palesztinában. (Legutoljára 90 éves korában.) Nemcsak anyagi támogatást nyújt, hanem egy tervet is kidolgoz az ereci élet produktívá tételére, a mezőgazdasági munka elsajátítására és művelésére.

A palesztinai politikai állapotok a nagyhatalmak

beavatkozásához vezettek. Anglia több európai országgal együtt, félve Egyiptom közelkeleti hatalmától, Palesztina és Szíria visszaadását követeli és az 1840-es londoni konferencia eredményeként Törökország vissza is kapja Palesztinát.

IX.

Ettől az időtől kezdve mindinkább fokozódó európai befolyás érződik Palesztinán és megszűnik az elmúlt három évszázadra jellemző elszigeteltség. Versengés indul meg a földrész meghódításáért, látszólag valási indokkal, valójában politikai célért: a közelkeleti kulcspozíció birtokbavételéért. Angol részről több kezdeményezés történik annak érdekében, hogy Palesztinát adják vissza a zsidóságnak. (Lord Shaftesbury, Charles Henry Churchill stb.) Valószínű, hogy e tervek mögött nemzeti érdekek húzódnak, de tény, hogy a zsidóság, nyilván az egyenjogúsítás reményében nem tanúsított érdeklődést a jövőjét jelentő kérdés iránt.

Az angol politikusoknak e Palesztina-tervei mellett angol írók, költők szeretettel foglalkoznak írásaikban a Szentfölddel.

A Szuezi-csatorna megépítésével a Földközi-tenger és az Indiai-óceán között rövid tengeri út jött létre, továbbá a nemzetközi politika érdeklődése Japán előretörésével a Csendes-óceán felé irányul és oda Európából a legrövidebb út a Földközi-tengeren át vezetett. Ennek a tengernek partjai köré tömörülnek tehát ismét a vezető államok életbevágó érdekei. Így lesz Palesztina újból stratégiaileg, politikailag és gazdaságilag fontos középpont.

De ezzel a nemzetközi érdeklődéssel párhuzamosan halad a zsidó népnek nemzeti öntudatra ébredése. Rabbi Hirsch Kalischer, Mózes Hess és Leo Pinsker munkáiban — ha különböző utakon is — a népi gondolat gyökeréig jutnak el. Túl azonban az ideológiai alapvetésen, a történelem eseményei is Ción felé mutatnak. Azokban az évtizedekben, amikor Európa álla-

mai egymásután egyenjogúsítják a zsidó egyént, a cári Oroszországban a legszörnyűbb pogromok játszódnak le. A keleti zsidóság tragédiáján át eszmél arra, hogy a galut nem oldja meg kérdéseit s biztonságos otthon és haza után vágyódik.

A zsidó nemzeti gondolattól áthatott lelkes zsidó ifjak kivándorlása indul meg (Bilu), hogy Erecet mezőgazdasági telepítések által újjáélesszék. Kimondhatatlan lelkesedéssel állnak oda az évszázadok rablógazdálkodása során elpusztult talaj megjavításához. A mérges gázokat lehelő mocsarakból virágzó gabonaföldek lesznek és a kibbus háávodá, a munka meghódításának jelszavával zsidó kezek nyomán épül az ország...

Épül az ország és a hősiesség nyomán Herzl próféta álma életté válik.

Felhasznált irodalom : I. E. Auerbach : Wüste u. Gelobtes Land I. H. Gressmann : Die Anfänge Israels (Sch. d. A. T.) Hirschler, Izrael honfoglalása az ásatások megvilágításában, IMIT-Évkönyv 1933. II. Commins, The Jewish Prophets Cincinnati 1936. Gressmann : Die älteste Geschichtsschreibung u. Prophezie Israels (Sch. d. A. T.) III. M. Haller : Das Judentum. (Sch. d. A. T.) IV. Bickermann : Der Gott der Makkabäer, Berlin, 1937. Klausner : Toldot Jisrael bijemé bájit séni. V. Hahn : A valóságtól az álmokig. (Zsidó Állam) U. a. Javne, Ararát-Évkönyv 1944—5704/5, Komlós : Népiség és vallás, Zs. Sz. 1947. VI. Krauss : Studien zur byzantinischen Geschichte XXI. Jahresbericht Wien. 1914. VII. J. Heller : P. in der Weltgeschichte J. R. 1937. Scheiber : A Szentföld a középkori zsidóság tudatában. (Zs. Á.) VIII. Komlós : Romantikus törekvések az ígért földje felé az újkorban. (Zs. Á.) Gelber : Vorgeschichte des -Zionismus. Wien 1927. Marton : Palesztina és a nagyvilág. Kolozsvár. 1943. IX. Böhm, Zionistische Bewegung.

Összefoglaló művek : Fischmann : Nép, hit, föld Bp., 1946. Hadin Vöchesbon Hámedini sel Han. Hászochnut. Jeruzsálem 1939. S. Klein : Toldot hajisuv. Tel Aviv 1935. Krauss : Vier Jahrtausende jüdischen Palestinas. Frankfurt a/M. 1922.



